

פרק ו נושא ראשון : פסוקים א-י

כל הארץ בידי שודדים נודדים

המחנך: לפני, וגם היום במקומות בודדים בירושלים, היה שמש בית הכנסת מעיר את האנשים לתפילה ובעיקר לסליחות הנאמרות בהשכמת הבוקר בקריאה: "ישראל עם קדושים קומו לעבודת הבורא!"

בני ישראל, אנשים ונשים, היו תמיד עם קדוש. הנה עתה גמרנו ללמוד על אשה גדולה וחושה, שחיה לפני שלשת אלפים שנה והיא היתה ראש לעם, היא שפטה אותם, נלחמה למענם ושרה בעדם. היא לא היתה יחידה, אלא שלא נכתבו תולדות האנשים ולא נשאר להם זכר.

לא רק קדושים היו בני ישראל, הם גם ידעו לשמור על ארצם, לבנות בנינים חזקים ומנהרות. גם היום לא קל לבנות מנהרה בתוך הר למעבר רכבת או כדי לסלול שם כביש. אז לא היו מכוונות ואת הכל צריכים היו לעשות בידיים. בני ישראל עשו זאת. על כך אנו למדים בפרק ו שבספר שופטים.

נקרא את שני הפסוקים הראשונים בפרק ו.

תלמיד מצביע ושואל: כאן כתוב שבני ישראל לא היו קדושים, אלא עשו את הרע בעיני ה'.

המחנך: לא חפצתי לרמות אתכם וגם אינני יכול, שהלוא כתוב מפורש שעשו את הרע ועוד נבאר זאת. עתה השיבו ראשית כל לשאלתי, מה כתוב כאן על בנין בנינים ומנהרות.

תלמיד: כתוב שבנו מנהרות בהרים, מערות ומצדות.

המחנך: נכון מאד, אלו בנינים שקשה לבנות אותם, הרבה אנשים צריכים לעבוד כדי לעשות מנהרה בתוך הר או מצודה. גם המערות היו ארוכות ונמשכו על שטח רחב. לפעמים נמשכו המנהרות מעיר אחת לשניה. כמה זמן לדעתכם היה דרוש לבנין מנהרות כאלו לפני יותר משלשת אלפים שנה?

תלמידים מביעים השערות שונות.

המחנך מפסיק אותם ושואל: וכמה זמן זה נמשך אז הלא זה כתוב בספר! הסתכלו יפה. המדינים פשטו בארץ שבע שנים. בודאי לא מיד בהתחלה החלו לבנות את המנהרות והמצדות. אם כן עשו אותם תוך שנים אחדות בלבד. כדי לבנות מבנים כאלו צריכים להיות מאורגנים, צריכה להיות ממשלה שתאסוף את האנשים ותיקבע באיזה מקום צריכים לעשות את המנהרות ואת המצדות. מי היה ראש העם אז?

תלמיד: אני כבר קראתי את כל הפרק וראיתי שזה היה גדעון.

המחנך: לא, גדעון היה איש בלתי ידוע בעם, כפי שנלמד על זאת בפרק זה. רק בפקודת מלאך שנתגלה אליו הוא יצא לעמוד בראש העם. אולם, כפי שלמדנו עוד בתחילת הספר היו במשך כל הזמן שופטים ושוטרים מקומיים, כפי שציוותה התורה לעשות, ותמיד היה בית דין גדול (=סנהדרין) לישראל. דברים אלו נעשו בודאי על ידם. אבל לא היה איש שיעמוד בראש העם כולם כאחד.

מדברי גדעון שאמר בזמן שנראה אליו המלאך: "הנה אלפי הדל במנשה" (ו, טו) נראה, כי העם היה מאורגן גם לפי הסדר שנקבע על פי יתרו. אפשר היו גם שרי עשרות ומאות. אבל בודאי היו שרי אלפים.

העם כבר גדל מאז מאד. בין אלה היו גם אנשים שלא היו צדיקים כל כך והיו גם אנשים שרצו ליהנות מהחיים הרבה מעבר למה שמותר. היו גם אנשים שעסקו יותר מדאי בעבודה ולא למדו. כך היה גם בסוף ימי דבורה, כשהיא הזדקנה לא היה רגש כבוד ביחס אליה כמו בתחילה. גם בתחילה לא פחדו כל כך מאשה השלטת. אבל בתחילה היתה השפעתה גדולה, אך לא כן בסוף. כבר למדנו בתחילת הספר שבתקופה ההיא היה ה' העניש את בני ישראל מיד לאחר שחטאו, כדי שיפסיקו לחטוא. עתה העניש אותם ה' בצורה חזקה יותר מאשר בתחילה. עיינו בספר וראו במה היה העונש עתה גדול מאשר בפעמים הקודמות.

תלמיד: הם עלו על כל הארץ.

המחנך: נכון מאד. המדינים באו מן הדרום. הם רחוקים יותר מן המואבים (נא להסתכל במפה) והגיעו עד לשפת הים, לעיר עזה. אמנם הם לא נשארו במשך כל הזמן, אלא היו עוברים גם לארצות אחרות. באיזה תקופה באו לארץ? - עיינו בספר.

תלמיד: כתוב "והיה אם זרע ישראל" (ו, ג). בדרך כלל הם באו רק לאחר שהשדות החלו לצמוח והיה מרעה לצאנם.

המחנך: והנה, תלמידים, ככל שהמדינים מתגברים מתרבים האנשים החוטאים בישראל.

תלמיד: למה, הלוא הם היו צריכים לחזור בתשובה, בראותם שה' מעניש אותם.

המחנך: לא תמיד הצרות מעוררות לתשובה. יש אנשים שעובדים את ה' רק בזמן שטוב להם, כשנעשה להם רע הם כאילו כועסים על ה' ואומרים שה' עזב אותם. הם לא מוכשרים לראות את יד ה' המנהיגה את העולם אלא בתנאים מסוימים.

תלמיד: אנו רואים כי העניים אדוקים בדת יותר מהעשירים. נראה כי אנשים עובדים את ה' יותר כאשר רע להם.

המחנך: בגמרא נאמר שהתנאים הבינוניים הם הנוחים ביותר לאיזון הרוחניות של האדם. גם העשירות וגם העניות מערערים את המאזן הנפשי. בשני המקרים דרוש מאמץ מיוחד. העני לפעמים מתאמץ יותר להשיג את חסדו של ה' כדי להיושע, לעומת זאת, העשיר בוטח

בעצמו. כך היה לפנים. היום יש מקרים רבים שהעניות דווקא גורמת למרידות. בכל אופן, בזמן מלחמות גדולות, שבהם עובדי ה' מפסידים ובעלי אמונות אחרות מצליחים, תמיד נחלשת עבודת ה'.

אנו נראה שבאותם השנים היו אנשים שבנו מזבחות לעבודה זרה בערים רק כדי שהמדינים יחשבו ששם לא גרים יהודים (ראו פסוק כה).

תלמיד: האם הם שדדו רק את היהודים או שהם עשו כמעשי הברברים הנוודים שפגעו בכל העמים?

המחנך: מספר תהילים (פג, יג) אנו למדים שהם שנאו מאד דוקא את היהודים. יתכן שנשמרה אצלם שנאה לעם ישראל מימי המלחמה של בני ישראל במדינים בימי משה, אף כי זמן רב עבר מאז. מי זוכר באיזה ספר כתוב על כך? כמה שנים עברו מאז?

הערה למחנך: שאלות כאלו חשובות מאד להחייאת הידיעות וכדאי להקדיש להן זמן. יתכן שאף תלמיד לא יזכור זאת. במקרה זה יטיל המחנך שיחפשו בספר במדבר בבית. רק אם לא ימצאו, הוא עצמו יראה להם זאת בספר במדבר פרק לא.

בסוף יסכם המחנך:

סיכום השנים חשוב מאד ליצירת תמונה ברורה יותר של הענין. המלחמה במדינים היתה בשנת ה-40 במדבר. לאחר מכן עברו ימי יהושע 28, עתניאל 40, אהוד 80, דבורה 40, ולאחריה תקופה ראשונה שבה היו ישראל ללא אישיות מרכזית, כי כפי שנראה להלן לא דמה גדעון לעתניאל, אהוד ודבורה, כי לא היה ידוע בעם לפני המלחמה.

בני ישראל היו תמיד עם קדוש, אולם, תמיד נמצאו בעם מעט אנשים שחטאו. ה' חפץ שכל ישראל יהיו צדיקים ואחד יחזק את ידי רעהו. כאשר המצב אינו כזה, ה' מעורר את ישראל לתיקון דרכם על ידי צרות. צרות אלו גורמות לפעמים את ההיפך. אנשים מתחילים לחשוב שטוב יותר לא להיות יהודי ועל ידי זה מתרבים האנשים החוטאים. כך היה גם לאחר ימי דבורה. אולם, בימים ההם הכל נעשה מהר, מהר נענשו ומהר מאד תיקנו את הלקוי. זו יתרונה וגדולתה של תקופת השופטים, הסמוכה למתן תורה וכיבוש הארץ.

נושא שני : פסוקים יא-לא

גדעון נקרא להושיע את ישראל

המחנך: בספר לא כתוב כיצד נתמנו השופטים הראשונים. עתניאל ואהוד היו מגדולי העם מתחילת ימיהם. בימי מלחמה התבלטו ונעשו ראשי העם מוכרים על ידי כל העם, כנראה ללא מינוי מפורש מפי ה'. לא כן גדעון. מי מינה אותו? האם היה ידוע לפני כן?

תלמיד: מלאך בא אל גדעון ואמר לו להושיע את ישראל.

המחנך: נכון, אבל אני שאלתי יותר מזה, האם הוא היה ידוע בעם. עיינו היטב וענו לי בלשון הכתוב בספר. חפשו בפסוק טו.

תלמיד: שם כתוב: ואנכי הצעיר בבית אבי.

המחנך: נכון. מה עוד הוא אומר בפסוק זה.

תלמיד: הנה אלפי הדל במנשה.

המחנך: מה פירוש המלים האלו?

האם אתם מבינים את מה שקראתם. מה זה אלפי? אני אעזור לכם להבין, אלפי פירושו האלף שלי. איזה אלף? הנה אתם רואים מכאן שבני ישראל היו מאורגנים כולם, כמו שהיה במדבר לפי עצת יתרו. כל אחד היה שייך לקבוצה של אלף. אנשים אלו בנו את המנהרות ואת המצדות. גם גדעון היה שייך לקבוצה כזו. אבל החבורה שלו לא היתה חזקה, לא היו בה אנשים גיבורים. האם גדעון בעצמו היה גיבור?

תלמיד: כן, המלאך קורא לו בשם "גבור החיל".

המחנך: נכון, אבל הוא איננו בטוח בעצמו. למה? האם הרגיש את עצמו חלש? עיינו היטב. המלאך אומר: ה' עמך! ומה אומר גדעון?

תלמיד: ויש ה' עמנו? - הוא אינו בטוח שה' יעזור לו.

המחנך: למה? נסו לפרש את דבריו: "ולמה מצאתנו כל זאת?" "ואיה כל נפלאותיו?"

תלמיד: גם הוא היה מאלו האנשים שחשבו שה' עזב את ישראל.

המחנך: נכון, אבל נתקיים בו מה שנאמר בספר תהילים ואנו אומרים זאת פעמים רבות בתפילה: "עמו אנכי בצרה", לפעמים אדם חושב שאם הוא בצרה אין ה' אתו, אבל ה' אתו גם בצרה. וכן היה עם גדעון. הוא דש קצת שבלים במקום נסתר, בגת, במקום ששם עושים יין, כי רק שם היה בטוח שהמדינים לא יבואו לחפש תבואה. הוא היה כל כך מסכן, כל כך נפחד. לסוף בא אליו מלאך ה' לשם ושלח אותו להציל את ישראל.

כן, תלמידים, הרבה דברים חשובים כתובים בפרקים אלו. אנחנו נלמד זאת בקיצור כי אין זמן לכך. אבל נא למצוא עוד פרט אחד חשוב מאד על משפחתו של גדעון.

תלמיד: אביו עובד אלילים ולא עובד סתם, אלא כומר ויש לו מזבח לבעל.

המחנך: לזה התכוונתי. כאן יש מקום שאפשר לפרש בצורה לא נכונה. נכון שהיה לאביו של גדעון מזבח לבעל, אבל האם הקריב עליו?

תלמיד: אם הוא לא הקריב עליו לשם מה הוא בנה אותו?

המחנך: ראשית כל נראה מה פירוש המלים: "זפר השני שבע שנים" שבפסוק כה. מלים אלו קשה לנו להבין, אבל בגמרא אמרו שהכוונה כי עמד שם הפר כל שבע השנים, מעת שהמדינים החלו להתנפל על הארץ ולא הקריבוהו. אולי תוכלו לנחש למה?

תלמיד: אולי מפני שהם פחדו לעשות עבירה גדולה, כמו להקריב לבעל, לאליל.

המחנך: נכון מאד. אבל אם כן למה הם בנו אותו? האם אתם זוכרים מה שלמדנו בענין זה בשיעור הקודם?

תלמיד: המדינים שנאו מאד את היהודים.

המחנך: נכון מאד. כדאי שנזכיר כאן פסוקים אחדים מספר תהילים שבהם נאמר על מלחמה זו ועל השנאה הגדולה של המדינים לישראל.

אמרו לכו ונכחידם מגוי

ולא יזכר שם ישראל עוד...

אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלקים ... (פג ד, ג).

הגויים נלחמו עם ישראל לא כעם סתם, אלא גם נגד תורתם שהיתה למעלה מהבנתם, נגד התורה המלמדת לחיות חיי קדושה, צדק ומשפט, שלא היה להם מושג ממנה.

בימים רעים כאלו נבהלו רבים מאנשי ישראל. נמצאו אנשים שנכנעו ממש ורצו להיות ככל הגויים. בני עירו של גדעון לא רצו להיכנע. אבל המציאו תחבולה להגן על עצמם מפני המדינים. עיינו בספר מה היתה תחבולתם?

תלמיד: הם רצו שהמדינים יטעו לחשוב שכאן לא גרים יהודים.

המחנך: נכון מאד. גם דבר כזה אסור. אבל הם חשבו שכדי להציל את עצמם מותר להם לעשות כן. גם בתקופות שהנוצרים התנפלו על בתי היהודים, עשו יהודים לפעמים על בתיים סימנים לא יהודיים, כדי להציל את עצמם. גם הם עשו שלא כדין. אבל קשה לשפוט אדם שמשתדל להציל את עצמו מפני שודדים ורוצחים.

הערה למחנך: יתכן שהתלמידים ימשיכו לשאול: אם כן, למה ביקשו אנשי המקום להרוג את גדעון על שהרס את מזבח הבעל. את התשובה לכך ימצא המחנך בדעת סופרים לפרק זה [פסוקים ל-לא], הם לא ידעו שגדעון עשה בדבר ה' וחשבו שהוא הרס את המזבח על דעת עצמו והעמיד אותם בסכנה והיו ביניהם גם אחדים שכבר החלו להאמין כי אליל המדינים ראוי לעבדו. אבל יואש לועג להם, כי הוא מעולם לא האמין בבעל.

התלמידים עלולים גם לשאול שאלות רבות, כגון: למה גדעון מבקש אותות מרובים כל כך. תשובה לזה ימצא המחנך בדעת סופרים [ו יז], כי גדעון ביקש לוודא לעצמו שאיננו טועה וכי אכן השליח דיבר אליו בדבר ה', כי אם לא - עלול היה לגרום אסון לעם על ידי זה שהוא, האיש הבלתי ידוע, יעשה מלחמה. וכן בפסוקים לו-מ. אחר כך גם ה' עצמו נותן לו אות

שעליו כתוב בפרק ז פסוקים ט-יא, מאותה סיבה. בפרקים אלו ישתדל המחנך שהתלמידים ידעו את תמצית הענין ללא הסברים מרובים, מחוסר זמן.

פרקים ו-ז נושא שלישי: פרק ו לו – פרק ז א – ח

גדעון אוסף 32,000 חיילים ומשאיר רק 300.

המחנך: אני מקווה כי קראתם יפה את פרק ז, המתאר את מלחמות גדעון, כי על מלחמות אתם אוהבים לקרוא. אם כן, ענו לי: מה הדבר המשונה במלחמה זו מכל המלחמות בעולם?
תלמיד: שנתנו רשות למפחדים ללכת הביתה.

המחנך: זה נכון, אבל דין זה קיים גם במלחמות אחרות בישראל. אמנם לא בכל המלחמות. אולי כבר למדתם זאת בפרשת שפטים בספר דברים (שפטים בלי ואו). אבל היה במלחמה זו דבר שלא היה בשום מלחמה אחרת.

תלמיד: לחיילים היו כדים עם לפידים בתוכם.

המחנך: גם זה נכון, אבל היה עוד דבר מיוחד ביותר. אני אעזור לכם למצוא זאת. עיינו בספר וראו לכמה שבטים קרא גדעון למלחמה. אל תמהרו לענות, רשמו לפניכם, אחר כך יקריא אחד מכם.

תלמיד: קורא מתוך הכתב: תחילה נזעקה משפחה אחת בשם אביעזר, אחר כך שלח מלאכים למנשה, אשר, זבולון ונפתלי.

המחנך: כמה אנשים באו? אולי מי שהוא קרא גם פרק ז. זה מאד מעניין לקרוא עוד לפני שלמדנו את הפרק בכיתה. אם אין אף אחד שכבר קרא, נקרא עתה פסוק ג, בפרק זה.

תלמיד: שם כתוב שעזבו 22.000 ו- 10.000 נשארו. אם כן באו 32.000.

המחנך: האם גדעון שמח שבאו כל כך הרבה חיילים?

תלמיד: בודאי, כי ככל שיש יותר חיילים זה יותר טוב.

המחנך: נכון מאד. אבל מה עושה גדעון אחר כך? קראו פסוקים ה-ז. אל תשאלו עתה שאלות בפירוש הענין. את זה נעשה אחר כך. עתה ענו רק כמה נשארו.

תלמיד: הוא משלח את הצבא עד שנשארים לו רק 300 אנשים.

המחנך: נכון. למה הוא עושה כן?

תלמיד: ה' מצוה לו לעשות כן.

המחנך: למה? עיינו במה שכתוב בספר.

תלמיד: טעם הדבר כתוב בפסוק ב: "פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי".

המחנך: נכון מאד. אוסיף להסביר דבר זה. במלחמה מנצח מי שה' חפץ שהוא ינצח. בדרך כלל אין ה' עושה זאת בדרך נס, אלא בדרך הטבע. הוא נותן לאיש זה יותר כוח, יותר חיילים, יותר נשק ובהם הוא מנצח. אבל האנשים שאינם מבינים את מעשי ה' חושבים שהניצחון בא על ידי האנשים הרבים, על ידי הנשק או הכוח. כדי שידעו ישראל שגדעון מנצח רק מפני שה' חפץ לעזור לישראל, ציווה ה' לגדעון לשלוח את החיילים הביתה ולהילחם בתחילה רק עם 300 איש.

תלמיד: אם כן, למה גדעון קרא מתחילה לכל האנשים?

המחנך: יפה שאלת, תחשבו אתם אולי תמצאו תשובה?

תלמיד: מפני שרצה לבחור מבין כולם מספר מצומצם של אנשים צדיקים.

המחנך: זה נראה נכון מאד. אבל כפי שנראה בזמן שנלמד את הפסוקים, תראו שלא בטוח שהאנשים שכרעו לשתות וגדעון שלחם הביתה, היו חוטאים. אין שום חטא בזה שכורעים לשתות. ואין שום הלכה שלא לעשות כן. אילו היה בזה חטא לא היו עושים כן בפני גדעון שנלחם בחוטאים. אפשר שבזה ש-300 האנשים לא כרעו אלא השתטחו על הארץ ולקקו מן המים - הם הוכיחו שהם צדיקים גדולים יותר מכולם. עובדי הבעל היו מאד רגילים לעמוד על הברכיים לפני האלילים שלהם. לכן נמנעו 300 האנשים להידמות להם, אולם, אלו שכרעו לא עשו שום איסור, כי גם בני ישראל התפללו לפעמים בצורה כזו. תלמדו על זאת בספר מלכים א' (ח נד) וכן עשה דניאל (ו' יא) ועזרא (ט ה), וגם אנחנו כורעים ביום הכיפורים והחזן מאריך לפעמים בנגינתו, כשהוא עומד על הברכיים. אמנם, כרגיל אנו נזהרים מלעשות כן, מפני שהגויים רגילים מאד בזה. בכל השנה אנו נוהגים כמו 300 המלקקים. אבל יש טעם חשוב אחר למה לא אמר לו בתחילה לקרוא רק למעט אנשים. אני אעזור לכם למצוא טעם זה על ידי שאשאל תחילה שאלה אחרת שקל להשיב עליה: מנין ידע העם שגדעון הוא איש קדוש שה' בחר בו לעמוד בראש ישראל. הלוא אף אחד לא היה בזמן שהמלאך דיבר אתו והוא היה איש שאינו ידוע, שלא כמו עתניאל, אהוד ודבורה.

תלמיד: הם ראו זאת ראו ממה שגדעון שלח את כל החיילים הרבים הביתה ונשאר רק עם 300 אנשים ובכל זאת ניצח.

הערה: יתכן כי אף תלמיד לא יענה כן על דעת עצמו, אבל המחנך ישתדל לכוון את הכיתה שתגיע לתשובה כזו.

המחנך: נכון מאד, אלפי האנשים שגדעון שלח הביתה סיפרו בתימהון רב שהם ביקשו לעזור לגדעון והוא לא רצה, מפני שה' אמר לו שרצונו כי כולם יראו שהוא עזר לישראל ולא יתפארו ישראל לומר שבכוחם ניצחו.

בודאי התנצל גדעון וביקש את סליחתם על כך שקרא להם מתחילה, כי רק אחר כך אמר לו ה' שהוא לא חפץ באנשים רבים. לסוף חזרו אנשים אלה מעצמם לצבא, כפי שתראו להלן פרק ז פסוק כג וגם גדעון קרא לחיילים נוספים לעזור בסיום המלחמה. אבל היו גם אנשים שכעסו עליו על שהוא לא קרא להם למלחמת ה' בגיבורים, כמו שנראה בפרק ח. הערה למחנך: בפרשה זו יש להסביר עוד ענינים רבים, אבל זאת יעשה המחנך בקיצור בעת ביאור הפסוקים. להלן רשימת פסוקים שיש להסבירם, וראה על זה בדעת סופרים.

פרק ו:

פסוק י. לא תיראו את אלהי האמרי.

פסוק יד. לך בכחך זה.

פסוק לא. ויאמר יואש וגו' האתם תריבון.

פרק ז:

פסוק ה. ויורד את העם אל המים.

פרק ח:

פסוק א. ויאמרו וגו' איש אפרים.

פסוק ו. ויאמר שרי סכות.

פסוק יב. וינסו זבח וגו'.

פסוק יד. וילכד נער.

פסוק טז. ויקח את זקני העיר.

פרק ח פסוקים כח-כט

ממשלתו של גדעון

המחנך: למדנו שהרעה שמצאה את עם ישראל לאחר מות דבורה היתה הגדולה ביותר מיום שכבשו ישראל את הארץ. הארמים, המואבים והכנענים פגעו אך מעט בישראל. המדינים פשטו בכל הארץ "וידל ישראל מאד" (ו ו). בני ישראל היו עשירים מאד ונעשו דלים מאד. גדעון עשה מלחמה נפלאה ומהירה, הוא הרס את מזבח הבעל בעירו והראה בכל מעשיו שהוא יכול להנהיג את עם ישראל. העם נתמלא אהבה לגדעון. מה הם הציעו לו?

תלמיד: "משל בנו גם אתה, גם בנך, גם בן בנך" (ח, כב).

המחנך: הם לא ביקשו ממנו שיהיה רק שופט, אלא שיהיה גם מושל. השופט פועל רק בדברים דחופים ביותר, הוא לא מתערב בעניני העם כל זמן שהם מתנהלים בסדר ואינו